

Grbovnik Virgila Solisa i ilirska heraldika

U radu se ispituje veza između „Grbovnika“ koji je 1555. godine u Nürnbergu objavio njemački grafičar Virgil Solis i ilirskih zbornika grbova koji se počinju javljati krajem 16. stoljeća. Nakon uvodnih podataka o umjetnikovu životu, kroz usporednu analizu utvrđuje se mjesto, uloga i značaj Solisova djela kao jednoga od ranih izvora ilirske heraldike.

Grbovnik Virgila Solisa, tiskan sredinom 16. stoljeća, jedan je od najznačajnijih izvora za proučavanje fenomena ilirske heraldike. Skupa s djelima drugih njemačkih autora, Ulricha Richentala, Conrada Grünenberga i Sebastiana Münstera, koja su nastala u nešto ranijem razdoblju, taj je zbornik heraldičkih znamenja poslužio kao svojevrsan uzor autorima prvih ilirskih grbovnika. S obzirom da je Solisov grbovnik kronološki najbliži prvomu poznatom djelu te vrste, Korjenić-Neorićevu iz 1595. godine, opravdano se može smatrati da je upravo njegov koncept bio izravan model po kojem su kasniji falsifikatori sastavljali svoje čuvene ilirske grbovnike. Tu pretpostavku dodatno potvrđuje i postojanje izvjesnih sličnosti između ta dva djela, kako u naslovu, tako i u samom rasporedu pojedinih grbova.

Imajući u vidu da je značaj Solisova zbornika grbova već odavno prepoznat u domaćoj heraldičkoj literaturi,¹ ali i to da mu nije posvećena detaljnija pažnja, naša je namjera da ukratko predstavimo život i djelo tog njemačkog umjetnika te da pokušamo precizirati mjesto i ulogu njegova Grbovnika u nastanku i proučavanju ilirske heraldike.

I.

Virgil Solis (1514–1562), njemački grafičar, bio je jedan od najproduktivnijih i najcjenjenijih nürnbergskih umjetnika 16. stoljeća.² U svom radu pretežno se bavio

¹ Još je Aleksandar Solovjev, najbolji poznavatelj ilirske heraldike, ustvrdio da je Ilirski grbovnik „samo jedan zanimljivi falsifikat nastao posle 1584 g. u vezi s plemićkim aspiracijama admirala Petra Ohmućevića a skrojen po kalupu grbovnika Vergila Solisa iz 1555 godine“ (SOLOVJEV 1954, 90).

² Osnovni podaci o životu i djelu Virgila Solisa mogu se pronaći u: BRYAN 1849, 750-751; PASS-AVANT 1863, 115-124; ANDRESEN 1864, 316-363; SPOONER 1867, 907-908; RÖTTINGER 1924, 77-85; O'DELL FRANKE 1977.

graviranjem i drvorezom, tiskanjem i ilustriranjem knjiga, a njegovo najpoznatije i najutjecajnije djelo jesu ilustracije Ovidijevih *Metamorfoza* koje su kopirane i uvrštavane u razna izdanja i nakon njegove smrti. U umjetničkom pogledu na Solisa su najviše utjecali suvremenici i sunarodnjaci Albrecht Dürer (1471–1528) i Peter Flötner (o. 1485–1546), čija je djela obilato upotrebljavao, a crteži su mu, između ostaloga, bili čuveni i po ukrasnim šablonama u kojima je uspješno kombinirao arabeske motive sa slikama biljaka i životinja. Kao jedan od najznačajnijih dizajnera graviranih ornamenata, usko je surađivao s nürnberškim majstorima i zlatarima.³ Prodavao im je svoje gravure koje su oni onda upotrebljavali kao modele za buduće dekoracije na zdjelama, čašama, privjescima, naušnicama, lančićima, kopčama pojaseva, drškama mačeva, pa čak i na pištoljima.⁴

Solis je također bio vlasnik umjetničke radionice u Nürnbergu koja je u razdoblju između 1542. i 1562. godine proizvela više od 2.000 slika zbog kojih je postao bogat i poznat. Iako je većina tih djela potpisana njegovim karakterističnim monogramom, njemu se pripisuje autorstvo tek oko 800 slika. Ostale su umjetnine djelo njegovih učenika i suradnika, od kojih su neki bili i njegovi sinovi,⁵ jer je Solisov monogram postao zaštitnim znakom cjelokupne radionice.⁶ Štoviše, nakon Solisove smrti, njegov glavni pomoćnik, Balthasar Jenichen, oženio je njegovu suprugu i preuzeo radionicu koja je nastavila prodavati manje kvalitetne slike sa Solisovim monogramom.⁷

Unatoč činjenici da je proizveo ogroman broj djela, Virgil Solis nam je na ovom mjestu zanimljiviji zbog toga što je objavio jedan zbornik grbova koji obuhvaća svega pedesetak stranica, ali u kojem se mogu susresti neki grbovi koji su kasnije obilno korišteni u grbovnicima ilirske heraldike. Ta knjižica dugačkog naziva, poznatija kao *Wappenbüchlein*,⁸ objavljena u Nürnbergu 1555. godine, sadrži znamenja papa, kardinala, nadbiskupa, biskupa, raznih evropskih kraljevstava, vojvodstava, kneževina i plemića kao i mnoge fiktivne grbove stvarnih i izmišljenih zemalja Afrike i Azije.

³ EVANS 1989, 89.

⁴ Usp. PYHRR 1987, 153.

⁵ TURNER 1996, 43. S prvom suprugom Dorotheom Dalmenin, koju je oženio 1539. godine, Solis je imao dvanaestero djece. Druga supruga, Margareta Lehwin, koju je oženio 1557. godine, rodila mu je još četvero djece.

⁶ BRULLIOT 1832, 413.

⁷ TURNER 1996, 43.

⁸ *Wappenbüchlein: Zu Ehren Der Römischen Kay[ser] vnd Kü[niglicher] M[ayestat], auch Bäbs-tlicher Heyligkeit, sambt andern der Fürnemsten auslendischen Königreichen, Churfürsten, Fürsten vnd gemeinen stenden. Darauf des Heyligen Römischen Reychs grundveste geyflanket vnd geordnet ist. Souil derselben Wappen zübethumen sind gewesen mit Jren namen vnd farben. Durch Virgili Solis Maler vnd Bürger zu Nürnberg mit sonderm fleys gemacht, Nürnberg, 1555.*

S obzirom na činjenicu da je objavljen u ograničenoj nakladi te da je uslijed kasnije poplave raznih sličnih izdanja opalo zanimanje za njega, Solisov je Grbovnik do kraja 19. stoljeća bio pravi raritet. Prvi je put ponovo tiskan u Münchenu 1882. godine kao bibliofilski primjerak u ediciji faksimilskih izdanja starih ilustracija,⁹ nakon čega je doživio još nekoliko izdanja.¹⁰

U odnosu na suvremene zbornike grbova, Solisovo djelo ima i nekoliko posebnosti. U njemu je tekst sveden na najmanju mjeru, grbovi se ne opisuju, tj. ne blazoniraju, nego su uredno i skladno složeni jedan pored drugoga, a crtani su čistim i pravilnim linijama. Pažnja posvećena najsitnijim detaljima odaje ruku sigurnoga i spretnoga umjetnika čije se graversko iskustvo osjeća kroz cijeli Grbovnik. Kod nekih značajnijih grbova može se uočiti izvjesno pretjerivanje u ukrašavanju, posebno na štitu i plaštu, što je, doduše, sasvim u skladu s tradicijama vremena u kojem je *Wappenbüchlein* nastao. Jedini nedostatak ali i posebnost toga djela jest činjenica da su u njemu svi grbovi predstavljeni u crno-bijeloj tehnici. Budući da je djelo nastalo prije negoli je talijanski isusovac Silvestro Petrasancta (1590–1647) razvio sustav heraldičkog šrafiranja (označavanja boja linijama, njem. *Schraffierungen*, eng. *Hatching*),¹¹ na pojedinim poljima grbova umjesto linija upisivane su skraćnice koje označavaju boje (engl. *Tricking*).¹² Upravo odsustvo kolorita, koje je svojstveno gotovo svim poznatijim grbovnicima i koje je ključno u razumijevanju heraldičkog izraza, čini Solisov Grbovnik drukčijim od ostalih iz tog razdoblja.¹³ Unatoč tomu, njegova jednostavnost i preglednost najvjerojatnije su i njegova najveća prednost.

⁹ SOLIS 1882. Ovim se izdanjem služimo u nastavku izlaganja.

¹⁰ Grbovnik je izašao u istoj ediciji već 1886. te ponovo 1923. godine. Najnoviji reprint jest onaj koji je objavljen povodom 12. Međunarodnog kongresa za genealoške i heraldičke studije održanog u Münchenu 1974. godine (SOLIS 1974).

¹¹ Tehniku šrafiranja je Petrasancta prvi put upotrijebio u svojoj knjizi *De Symbolis Heroicis Libri IX* (Antverpiæ, 1634), ali tu nije predstavio kompletnu tablicu boja i njihovih šrafura. Ona se prvi put javlja u njegovu djelu *Tesseræ gentilitiæ ex legibus feccialium descriptæ* (Roma, 1638).

¹² Skraćnice su dane na početku djela tako da b. označava plavu (*Blaw – Caelestmus*), w. bijelu (*Weyn – Albus*), g. žutu (*Gelb – Croceus*), gr. zelenu (*Grün – Viridis*), r. crvenu (*Rot – Ruber*), br. smeđu (*Braun – Purpurcus*), a f. vatrenu (*Feuerfarb – Igneus*), tj. mješavinu žute i crvene. Crna ima svoju vlastitu boju (*Schwarz hat sein selbe aigne farb – Niger suo ipsius colore expressus est*), što znači da je ona u knjizi zastupljena na grbovima čija su polja i likovi crni. SOLIS 1882, fol. 1.

¹³ U tekstu danu na njemačkome i latinskom jeziku, na samom kraju djela, Virgil Solis je ukazao na mogućnost da svatko po svom nahodenju može obojiti grbove i tako ispraviti njegove eventualne pogreške: *Wievol ich dise Wappen One yemandts verklaynerung meynes höchsten vermugen vnd fleyß gemacht hab, So ist demnach an menigklich was Eeren Wirden standts oder wesens die sein mein hochfreuntlich bit wollen in solch mein mühe vnd arbeit gefallen lassen vnd ob etwan armiger mangel an einem wappen oder desselben farben gefünden würde dasselb in keinem vnguten aufnemen sonder dasselb nach seinem gefallen Corrigiern vnd endern das bin ich vmb einen yeden seinem standt nach in alter gebuer vnnd freundschaft zuuerschulden*

Navedena je knjižica vrlo važna za ilirsku heraldiku jer je ona, po svemu sudeći, poslužila kao izravan uzor za sastavljanje prvog zbornika ilirskih znamenja. Iako se pretpostavlja da je najraniji poznati takav zbornik, Korjenić-Neorićev iz 1595. godine, samo prijepis nešto ranijega, ali zasada izgubljenoga originala, ne sumnjivo je vjerna kopija pretpostavljenoga „originalnog protografa“.¹⁴ Stoga će nam dobro doći da usporedimo neke od značajnijih karakteristika ova dva grbovnika te da pokušamo utvrditi u kojoj su mjeri slični.

Ono što na prvi pogled privlači istraživačevu pažnju, a na što je još ukazao i Aleksandar Solovjev u svome temeljnom radu o ilirskoj heraldici,¹⁵ jest upadljiva sličnost latinskih naslova Solisova i Korjenić-Neorićeva grbovnika. Naime, on je zapazio da se naslovi tih dvaju djela razlikuju samo u pojedinostima te je zaključio da je anonimni sastavljač Korjenić-Neorićeva grbovnika morao imati pred sobom primjerak Solisove knjižice odakle je prepisao ili preuzeo naslov. Razlika u naslovu jest samo ta što je u ilirskom grbovniku *Rimsko Carstvo* zamjenjeno Ilirskim i što je autor Virgil Solis, slikar i nürnbergski građanin (*Pictor ac civis Norimbergensis*), zamijenjen Stanislavom Rupčićem, „banom od cimerja“ cara Stefana Nemanjića (*rex insigniarum domini Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich*).

Kao ilustraciju usporedno donosimo latinske naslove obiju knjiga s istaknutim dijelovima koji upućuju na to da je autor ilirskog grbovnika upotrebljavao Solisov naslov s tim da ga je modificirao prema svojim potrebama.

Wappenbüchlein (1555.)	Korjenić-Neorić (1595.)
<i>Libellvs scutorum seu signorum publicorum Regnorum ac statuum sacri Romani Imperii, quæ singulari diligentia, cura & industria imaginibus ac coloribus suis expressit Virgilius Solis Pictor ac civis Norimbergensis.</i>	<i>Libellvs sanctorum patronum et publicarum insigniarum Regnorum et familiarum illustrium Illyrici Imperii, quas magna cura singularique diligentia collegit atque depinxit Stanilaus Rubcich, Rex insigniarum domini Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich.</i>
<i>Ad honorem Cæsarae et Regiæ Maiestatis, nec non Pontificæ Sanctitatis, ac reliquorum Regum Electorum, Principum ac statuum, in quorum tutela fundamenta et munimenta sacri Romani Imperii consistunt.¹⁶</i>	<i>In laudem Cæsarae ac Regiæ Maiestatis et reliquorum Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, Vicecomitum, Equitum et Nobilium totius Illyriae, sub quorum protectione fundamenta monimenta que elusdem Illyrici Imperii consistunt.¹⁷</i>

vrbuetig vnnd willig; Haec statuum Sacri Romani Imperii insignia sine cuiusque iniuria, qua potui diligentia imaginibus expressi, ac rogo uniuersos et singulos, cuiuscunque ordinis, dignitatis, status ac conditionis fuerint, vt hanc meam operam aequi bonique consulant, et si quid occurrat uel inter imagines ipsas, uel inter colores, quod reprehensionem aliquam mereri uideatur, errori meo pro sua sapientia uemam concedant ac pro suo arbitrio id corrigant et mutant, Id pro cuiusque statu et conditione ac mea tenuitate ommigenere officii et stadii referam ubicunque potero, SOLIS 1882, fol. 49-50. Upravo je to učinjeno na primjerku Solisova Grbovnika koji se danas čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Heidelbergu i koji je dostupan i na internetu (<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/solis1555>), pristup ostvaren 15. ožujka 2009.

¹⁴ SOLOVJEV 1954, 131. Usp. shematski prikaz „rodoslovnog stabla“ ilirskih grbovnika.

¹⁵ SOLOVJEV 1932, 79-125.

Pored naslova, *Wappenbüchlein*, pitanje plana (raspored ilirskog grbovnika) također je poslužilo kao uzor. Tako prvom dijelu Solisova Grbovnika, koji je posvećen grbovima crkvenih osoba (papa, kardinala, nadbiskupa i biskupa),¹⁸ sadržajno odgovaraju slike pape Grgura i svetaca zaštitnika u ilirskim grbovnicima. Veliki kombinirani grbovi Svetog Rimskog Carstva¹⁹ i Svete Stolice,²⁰ koji dolaze nakon znamenja crkvenih dostojanstvenika, ukrasima i kompozicijom uvjerljivo podsjećaju na složeni grb cara Dušana koji se nalazi u svim ilirskim grbovnicima.

Iza njih slijede grbovi dvanaest kraljevina podređenih Svetoj Stolici.²¹ Paralela tim grbovima u ilirskim zbornicima jesu grbovi deset južnoslavenskih (ilirskih) zemalja koji čine fiktivno „Ilirsko carstvo“. Na kraljevske grbove nadovezuju se grbovi sedam kneževa izbornika,²² i brojni grbovi plemića Svetog Rimskog Carstva,²³ čemu bi odgovarali vladarski i plemićki grbovi u ilirskim grbovnicima.

Tu bi se moralo završiti s usporedbom rasporeda tih dvaju grbovnika jer je očigledno da Solisova koncepcija nije u potpunosti odgovarala kompilatoru ilirskih grbova. Naime, njemački umjetnik dalje reda grbove nasljednih zemalja rimskog kralja Ferdinanda,²⁴ te grbove raznih kraljevina, hercega, vitezova i knezova. Pored toga, on na samome kraju djela donosi i prva tri grba na svijetu,²⁵ grbove trojice svetih kraljeva,²⁶ kao i fiktivne grbove nekih stranih zemalja.²⁷ Nasuprot njemu, sastavljač ilirskog grbovnika odlučio se da iz svog djela izostavi sve te grbove i da uključi grbove mnogih „nižih“ plemićkih rodova iz tobožnjega „*Ilirskog carstva*“.

Osim navedenih sličnosti, Ilirski i Solisov grbovnik razlikuju se i u nekoliko bitnih pojedinosti. Naime, grbovi u Ilirskom grbovniku predstavljeni su u lijepim i šarenim bojama, svaki na svojoj posebnoj stranici, dok je Solis, koji je svoju knjigu isključivo radio u crno-bijeloj tehnici, imao običaj na jednu stranicu postaviti više

¹⁶ SOLIS 1882, fol. 3.

¹⁷ BANAC 1991, 137.

¹⁸ *Wappen Des Baystlichen Stannchts. Der Heyligen Römischen Christlichen Kirchen. Bäpstlicher heyligkeit. Cardinaln vnnd Bischoffen*, SOLIS 1882, fol. 4-16.

¹⁹ *Des Heiligen Romsichen Kaiserthvm Wappen*, SOLIS 1882, fol. 18.

²⁰ *Des Heiligen Romischen Konigreichs Wappen*, SOLIS 1882, fol. 19.

²¹ *Die XII Khvnigreich so Vnder die Romisch Cristlichen Monarchey Gezelt Wer*, SOLIS 1882, fol. 20-22.

²² *Die VII Chvrvrsten*, SOLIS 1882, fol. 23.

²³ *Des Heiligen Romischen Reichs Officierten Glid'Nach Ordnung; Die IIII Sevle oder Herzogen; Die IIII Margraven; Die IIII Bvrkgraven; Die IIII Lantgraven; Die IIII Graven; Die IIII Riter; Die IIII Stet; Die IIII Dorffer; Die IIII Pavrn*, SOLIS 1882, fol. 24-26.

²⁴ *Des Romischen Kvnigs Ferdinandi Erblandische Wappen*, SOLIS 1882, fol. 27-28.

²⁵ *Die Ersten III Wappen in der Welt*, SOLIS 1882, fol. 46.

²⁶ *Die Heiligen Drey Khunig*, SOLIS 1882, fol. 46.

²⁷ *Die Avslendtischen Khunigreichen*, SOLIS 1882, fol. 47.

grbova (najmanje jedan, ponekad četiri, pet ili devet, ali najčešće dvanaest). Ključna razlika između dvaju grbovnika također se ogleda i u različitim oblicima štitova i grbovnih ukrasa kao i u drukčije izvedenim natpisima iznad grbova koji su u Ilirskom grbovniku redovito upisani u posebne trake smještene iznad ili ispod grba.

Unatoč krupnim razlikama u vizualnom smislu i činjenici da je redoslijed kojeg susrećemo kod Solisa bio uobičajen u grbovnicima toga vremena, sličnost naslova i kronološka blizina nastanka dvaju grbovnika isključuje bilo kakvu slučajnost. Ne može biti nikakve sumnje da je upravo Solisov *Wappenbüchlein* poslužio anonimnom sastavljaču Korjenić-Neorićeva grbovnika kao izravan uzor u konceptualnom smislu. Pored navedenoga, tomu u prilog govori i činjenica da ideja Virgila Solisa, koji u svojoj knjizi nastoji predstaviti svu slavu i veličinu Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti, po svemu odgovara ideji velikog Ilirskog carstva koju je prihvatio i isticao anonimni sastavljač Ilirskog grbovnika.

Upadljiva je i činjenica da su u Solisovoj knjžici sadržani i pojedini grbovi koji su kasnije našli svoje mjesto i u Ilirskom grbovniku. To su, prije svega, po dva grba Hrvatske (Slike 1 i 2),²⁸ Slavonije (Slike 3 i 4),²⁹ i Dalmacije (Slike 5 i 6),³⁰ zatim grb Hrvatske koji se u ilirskim grbovnicima javlja kao grb Primorja i koji svoje podrijetlo ima u grbu bosanskog velikaša hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića (Slika 7),³¹ grb srpskog despota (Slika 8),³² te grb bosanskog hercega (Slika 9)³³ koji je u

Slika 1. Grb Hrvatske

Slika 3. Grb Slavonije

Slika 5. Grb Dalmacije

Slika 2. Grb kraljevstva Hrvatske

Slika 4. Grb kraljevstva Slavonije

Slika 6. Grb kraljevstva Dalmacije

²⁸ *Croacien*, SOLIS 1882, fol. 26; *Khvnigreich Croacien*, SOLIS 1882, fol. 32.

²⁹ *Sclavonien*, SOLIS 1882, fol. 26; *Khvnigreich Schlafanien*, SOLIS 1882, fol. 29.

³⁰ *Dalmacien*, SOLIS 1882, fol. 26; *Khvnigreich Dalmacien*, SOLIS 1882, fol. 32.

³¹ *Khvnigreich Crawacien*, SOLIS 1882, fol. 31.

kasnijim razvojnim fazama postao grb Bosne. Makedonski povjesničar Aleksandar Matkovski, inače dobar poznavatelj južnoslavenske heraldike i ilirskih grbovnika, opisujući u jednom od svojih radova Grbovnik Virgila Solisa zamijenio je grb bosanskog hercega s fiktivnim grbom Osmanskog Carstva. On je tvrdio da iznad navedenoga grba u Solisovu grbovniku stoji zapis: „*Wappen Turkey*“ te da je grb jednostavan i bez boja. Na kraju je, pored slike bez spornog natpisa, konstatirao: „*Il faut souligner que ce blason deviendra plus tard le blason constant de Bosnie*“.³⁴ Takva postavka se ne može održati jer grb Osmanskog Carstva nije prisutan u Solisovu Grbovniku. Osim toga, što se vidi iz ilustracije koju donosimo, iznad grba bosanskog hercega jasno piše „*[Herczog] v[on] Wasen in Turkey*“, što je gotovo doslovno preuzet natpis iz grbovnika Ulricha Richentalala i Conrada Grünenberga koji su nastali u 15. stoljeću.³⁵

Za razliku od gore navedenih grbova, znamenje koje je za Bosansko Kraljevstvo (Slika 10)³⁶ Virgil Solis preuzeo od Ulricha Richentalala nije uvršteno u ilirske gr-

Slika 9. Grb bosanskog hercega

Slika 10. Grb Bosne

Slika 7. Grb Hrvatske – Primorja

Slika 8. Grb srpskog despota

³² *Herczog von Dispot*, SOLIS 1882, fol. 35.

³³ *Herczog von Wasen in Turkey*, SOLIS 1882, fol. 36.

³⁴ Treba naglasiti da će taj grb puno kasnije postati stalnim grbom Bosne (MATKOVSKI 1974, 261). Rad se prvobitno pojavio na makedonskom jeziku (MATKOVSKI 1969, 137-179). Autor ga je potom čitao na Četvrtom međunarodnom kongresu turske umjetnosti održanom u Francuskoj 1971. godine. Radovi s tog kongresa objavljeni su u publikaciji koja mi je, nažalost, nedostupna: IVème congrès international d'art turc (10-15 septembre 1971, Aix-en-Provence), Éditions de l'Université de Provence, Études historiques, Vol. 3, Aix-en-Provence, 1976.

³⁵ Kod Richentalala stoji: *Von dem Edlen wolgebornen Herzog von Possen in der Thürgey*, a kod Grünenberga *Der Herczog von Bossen in der Turgy* (usp. THALLÓCZY 1914, 292). Omašku Matkovskog u novije vrijeme ponavlja RUDIĆ 2006, napomena 107 na str. 43.

³⁶ *Khvnigreich Wassen*, SOLIS 1882, fol. 31.

bovnike. Ono je ispalo iz upotrebe te se kao takvo posljednji put susreće upravo u Solisovu i nekim drugim njemačkim grbovnicima 16. stoljeća.

Kako je podrijetlo hrvatskoga, slavonskoga i dalmatinskoga grba više puta pretresano,³⁷ ovom ćemo se prilikom samo kratko osvrnuti na grbove Primorja, Bosne i bosanskoga hercega jer oni tek djelomično pripadaju realnoj povijesnoj i heraldičkoj tradiciji.³⁸

Iz raspoloživoga izvornog materijala može se zaključiti da Virgil Solis nije bio originalan u koncipiranju tih grbova, nego da je prije svega po tom pitanju slijedio svoje prethodnike od kojih su najvažniji Ulrich Richental³⁹ i Conrad Grünenberg.⁴⁰ Da je grbove preuzimao od njih, pored sličnosti likovnog sadržaja, svjedoče i natpisi iznad grbova koji su gotovo doslovno prepisani iz njihovih grbovnika. Tako je grb Primorja iz ilirskih grbovnika kod Solisa označen kao grb Hrvatskoga Kraljevstva (*Khvnigreich Crawacien*), što je sasvim u skladu s grbovnicima Richentala i Grünenberga koji također taj grb imenuju hrvatskim.⁴¹ Značaj i smisao ove zamjene ostaju nepoznati iako se može izreći pretpostavka da ona svoje korijene ima u nesporazumu koji je izazivala činjenica da je grb hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, koji je jedno vrijeme gospodario dalmatinskim primorjem, doveden u vezu i poistovjećen s grbom Primorja u obliku koji susrećemo u kasnijim zbornicima ilirske heraldike.⁴²

Solis je također na osnovi ranijih djela nacrtao grb Bosanskog Kraljevstva. U toj formi taj se grb prvi put javlja u grbovniku Ulricha Richentala s početka 15.

³⁷ Usp. reprezentativan izbor radova: BOJNIČIĆ 1895, 14-22; ALAČEVIĆ 1898, 177-179; ZMAJIĆ 1945, 43-58; GRAKALIĆ 1990; OREŠKOVIĆ 1996, 60-62.

³⁸ Na ovom mjestu bitno je u kratkim crtama osvijetliti jedan problem koji se javio tek u novijoj literaturi. Naime, zaveden pogrešnim navodima fra Franje Miletića koji je sastavio popratni tekst za drugo izdanje Fojničkog grbovnika (usp. Fojnički grbovnik 2005, 58), predsjednik Makedonskog heraldičkog društva Jovan Jonovski izjavio je u intervjuu za list Makedonsko Sonce kako bi, ukoliko se dokaže da se makedonski grb javlja u Grbovniku Virgila Solisa, pala u vodu teza da je heraldika u Makedoniji proizvod Ohmučevića. „Koga veke govorime za Fojničkiot grbovnik, Jonovski potencira deka vo novoto izdanie, otec Franjo Miletik veli deka makedonskiot grb se neoga i vo deloto na Virgil Solis, Vepenbuhlet od 1555 g.: ‘Vo edno reprintno izdanie, koe jas go poseduvam, ne uspeav da go najdam makedonskiot grb, no toa ne dokažuva deka go nema. Dokolku se dokaže deka navistina Virgil Solis go pretstavil makedonskiot grb vo 1555 g. to gaš paga vo voda hipotezata deka heraldikata vo Makedonija zaedno sa zemskiot grb se proizvod na eden zagovor na edno semejstvo’“ (MITEVSKA 2007, 47). U svim izdanjima Solisova Grbovnika koje smo imali priliku pregledati, ma koliko se trudili, nismo, kao uostalom ni Jovan Jonovski, uspjeli pronaći grb Makedonije.

³⁹ BUCK 1882.

⁴⁰ LEONHARDT 1976.

⁴¹ Nešto drukčije stiliziran, ali u osnovi ipak isti grb ima Kraljevstvo Kalabrije (SOLIS 1882, fol. 28).

⁴² THALLÓCZY 1892, 170-187.

stoljeća i njegovo je podrijetlo prava heraldička zagonetka čije se rješenje tek očekuje.⁴³

O grbu bosanskog hercega, koji se susreće u grbovnicima 15. i 16. stoljeća i u Grbovniku Virgila Solisa, pisao je još početkom 20. stoljeća Lajos Thallóczy,⁴⁴ ali je njegov smisao otkrio tek Aleksandar Solovjev.⁴⁵ On je, naime, dokazao da je taj grb uvršten u Richentalov zbornik kao navodni grb Hrvoja Vukčića koji je baš tih godina (1414–1415) uz pomoć Osmanlija porazio kralja Sigismunda u Bosni.⁴⁶ Zbog toga je herceg Hrvoje ozloglašen kao poganin, neprijatelj kršćanstva i osmanski vazal, pa je sastavljač grbovnika za njega izmislio fantastičan grb – dvije ukrštene grane s crnačkim glavama – koji je trebao vjerno oslikati hercegovu nevjerstvo i predstaviti Bosnu kao egzotičnu i pogansku zemlju.⁴⁷

Već u djelima koja nastaju u kasnijem razdoblju, kao što je *Cosmographia Sebastiani Münstera*,⁴⁸ grb bosanskoga hercega postaje grbom Bosne jer je odgovarao gore navedenoj predstavi. On se doduše u kasnijem razvoju ponešto mijenja jer ukrštene grane postaju nazubljene grede, a crnačke glave dobivaju dugu kosu i krune. Budući da nije upao u Münsterovu „zamku“, može se zaključiti da Virgil Solis njegovo djelo nije upotrebljavao pri sastavljanju svoga zbornika grbova.

⁴³ SOLOVJEV 1954, 97.

⁴⁴ THALLÓCZY 1914, 285-293.

⁴⁵ SOLOVJEV 1954, 98-99.

⁴⁶ SOLOVJEV 1954, 98-99.

⁴⁷ Slične grbove Richental je crtao za daleke poganske i zemlje koje nije poznao, kao što je na primjer Etiopija. Analizirajući stvarnu pozadinu fiktivnih grbova koji su se počeli javljati u evropskoj heraldici krajem srednjega vijeka, najpoznatiji njemački heraldičar 20. stoljeća, Ottfried Neubecker, skrenuo je pažnju i na podrijetlo grba bosanskog hercega iz njemačkih grbovnika koji su nastali u tom razdoblju. On je bio stanovišta da se podrijetlo tog grba treba tražiti upravo u njegovoj sličnosti s grbom Etiopije. Iz te heraldičke sličnosti bi, prema njegovu tumačenju, potom morala izvirati i veza sadržana u fonološkoj sličnosti imena Kraljevine Sabe i srpskog svetitelja Sabe (tj. Save) koji se od 1448. godine javlja u imenu Vojvodstva od sv. Save koje je osnovao herceg Stjepan Vukčić Kosača. Iako se ta pretpostavljena koncepcija sasvim slaže s načinom rada i razmišljanjem srednjovjekovnih sastavljača fiktivnih grbova, veoma je teško dokazati tu Neubeckerovu tezu pogotovo što se grb s ukrštenim gredama kao grb bosanskog hercega javlja puno ranije 1448. godine. I on sam je priznao da mu odgovor na to pitanje izmiče i da će ono morati ostati otvoreno. Usp. NEUBECKER 1972, 397-402.

⁴⁸ MÜNSTER 1552, 915.

Zaključak

Dosadašnje kritičke analize izvornog gradiva vezana za ilirsku heraldiku pokazale su da je sastavljač Ilirskog grbovnika svoje informacije i inspiracije crpio iz raznovrsnih izvora koje je uspješno kombinirao koristeći se selektivnim pristupom pri odabiru materijala. U tom njegovu postupku zapaženo mjesto pripalo je Grbovniku Virgila Solisa koji je poslužio kao uzor pri ideološkom oformljenju heraldičkog izraza ideje o fiktivnome „*Ilirskom carstvu*“. Zbog jasnoće i podudarnosti u idejnom smislu, Solisovo je djelo izvršilo presudan utjecaj na konceptualni raspored kasnijega Ilirskog grbovnika. Ono se kao kronološki najbliže i najdostupnije izvoriste savršeno uklopilo u osobne aspiracije članova porodice Ohmućevića koji su falsificirane zbornike heraldičkih znamenja iskoristili za unapređenje svojih pozicija u društvu.

U pogledu grbova južnoslavenskih zemalja koji se javljaju u njegovu Grbovniku, Solis nije bio originalan, nego ih je preuzimao iz djela Ulricha Richentala, autora većine fiktivnih znamenja koji se susreću u kasnijim ilirskim grbovnicima. Anonimni sastavljač prvoga ilirskog zbornika grbova je bio nešto originalniji i vještiji u svom pristupu te je pored grbova koje je preuzimao od Richentala, Grünenberga, Münstera ili Solisa unosio u svoje djelo i neke grbove koji su bili zasnovani na autentičnim heraldičkim izvorima iz bosanskoga srednjovjekovlja. To je nesumnjivo činio da bi pojačao vjerodostojnost svoga djela i dao mu jasan domaći karakter, a budući da je grbovnik Ohmućevića bio namijenjen i stranoj publici, vjerojatno je u njega pokušao inkorporirati i heraldički repertoar znamenja koja su bila već poznata i obilato korištena na Zapadu kako ta vjerodostojnost ne bi bila dovedena u pitanje. Može se kazati da je navedena okolnost bila jedan od važnijih faktora koji je omogućio lakšu i bržu recepciju ilirske heraldike, kako u zapadnoevropske heraldičke krugove, tako i među domaćim stanovništvom koje nije više baštinilo heraldičku tradiciju iz prethodnih vremena.

Bibliografija

- ALAČEVIĆ, Giuseppe (1898), *Lo stemma del Regno di Dalmazia*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 21 (1898) 7-8-9, Spalato.
- ANDRESEN, Andreas (1864), *Die Holzschnittwerke des Virgil Solis*, *Archiv für die Zeichnenden Künste mit besonderer beziehung auf Kupfersticher- und Holzschneidekunst und ihre Geschichte*, 10 (1864), Leipzig.
- BANAC, Ivo (1991), *Grbovi biljezi identiteta*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- BOJNIČIĆ, Ivan (1895), *Grbovnica kraljevine Slavonije*, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s. 1 (1895), Zagreb.
- BRULLIOT François (1832), *Dictionnaire des Monogrammes, Marques figurées, Lettres*

- initiales, Noms abrégés etc, Première partie*, Munich: L'Institut Littéraire Artistique de la Librairie de J. G. Gotta.
- BUCK, Michael Richard (1882), *Ulrichs von Richental Chronik des Constanzer Concils 1414 bis 1418*, Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, CLVIII, Tübingen.
- BRYAN, Michael (1849), *A Biographical Dictionary of Painters and Engravers*, London: H. G. Bohn.
- EVANS, Joan (1989), *A History of Jewellery, 1100-1870*, New York: Dover Publications.
- Fojnički grbovnik* (2005), Sarajevo: Rabic.
- GRAKALIĆ, Marijan (1990), *Hrvatski grb (Grbovi hrvatskih zemalja)*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- LEONHARDT, Walther (1976), *Das grosse Buch der Wappenkunst*, München: Georg D. W. Callwey.
- NEUBECKER, Ottfried (1972), Realitätsgehalt der sogennanten Phantasiewappen, u: *Genealogica et heraldica (10. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften – Kongressberichte)*, Vol. I, Wien: Wiener Medizinischen Akademie.
- MATKOVSKI, Aleksandar (1969), Heraldičko prikazivanje na Osmanskata imperija vo Evropa, *Glasnik na Institutot za nacionalna istorija*, 13 (1969) 1-2, Skopje.
- MATKOVSKI, Aleksandar (1974), Les blasons représentant l'Empire Ottoman en Europe, *Balkanica*, 5 (1974), Beograd: Balkanološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti.
- MITEVSKA, Žaklina, Makedonskata heraldika ne e proizvod na fantazijata, *Makedonsko sonce* (Skopje), br. 673, 25. svibnja 2007.
- MÜNSTER, Sebastian (1552), *Cosmographiae uniuersalis Lib. VI*, Basileæ: apud Henrichum Petri.
- O'DELL-FRANKE, Ilse (1977), *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis*, Wiesbaden: Steiner Verlag.
- PASSAVANT, Johann David (1863), *Le Peintre-Graveur; tom. IV*, Leipsic: Rudolph Weigel.
- PYHRR, Stuart W. (1987), A Pair of Wheel-Lock Pistols Attributed to Wolf Lucz of Mergenthal, *Metropolitan Museum Journal*, 22 (1987), New York.
- SOLIS, Virgil (1555), *Wappenbüchlein: Zu Ehren Der Römischen Kay[ser] vnd Kü[niglicher] M[ayestat], auch Bäbstlicher Heyligkeit, sambt andern der Fürnemsten auslendischen Königreichen, Churfürsten, Fürsten vnd gemeinen stennden. Darauf des Heyligen Römischen Reychs grundtveste geyflanket vnd geordnet ist. Souil derselben Wappen zübethumen sind gewesen mit Jren namen vnd farben. Durch Virgili Solis Maler vnd Bürger zu Nürnberg mit sonderm fleys gemacht*, Nürnberg.
- (<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/solis1555>), pristup ostvaren 15. ožujka 2009.
- SOLIS, Virgil (1882), *Virgil Solis' Wappenbüchlein, Liebhaber-Bibliothek Alter Illustratoren in Facsimile-Reproduction*, V. Bändchen, München: Georg Hirth.
- SOLIS, Virgil (1974), *Virgil Solis' Wappenbüchlein, Zum 12. International Kongress für Genealogische und Heraldische Wissenschaften in München im Jahre 1974 neu hrsg.*, Nachdr. d. Ausg, Neustadt an der Aisch: Verlag Degener & Co.
- SOLOVJEV, Aleksandar (1932), Postanak ilirske heraldike i porodica Ohmućević, *Glasnik*

- Skopskog naučnog društva*, 12 (1932), Skopje.
- SOLOVJEV, Aleksandar (1954), Prinosi za bosansku i ilirsku heraldiku, *Glasnik Zemaljskog muzeja. Nova serija – Arheologija*, 9-10 (1954), Sarajevo.
- SPOONER, S. (1867), *A Biographical History of the Fine Arts Being Memoirs of the Lives and Works of Eminent Painters, Engravers, Sculptors and Architects*, Vol. II. – M to Z, New York: Leypold & Holt.
- RÖTTINGER, Heinrich (1924), Neue Mitteilungen über Virgil Solis, *Zeitschrift für Bücherfreunde*, Neue Folge 16 (1924), Leipzig.
- RUDIĆ, Srđan (2006), *Vlastela Ilirskog grbovnika*, Beograd: Istorijski institut.
- THALLÓCZY, Ljudevit (1892), Vojvoda Hrvoja i njegov grb, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 4 (1892) 1-4, Sarajevo.
- THALLÓCZY, Ludwig von (1914), *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig: Duncker & Humblot.
- TURNER, Jane (1996), *The Dictionary of Art*, Vol. 29, New York: Grove.
- ZMAJIĆ, Bartol (1945), Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, 11 (1945), Zagreb.

The Armorial of Virgil Solis and Illyrian Heraldry

Former critical analyses of sources concerning Illyrian heraldry have shown that the author of the Illyrian armorial took his information and inspiration from various sources which he successfully combined selectively approaching the available materials. Amongst the books he used a prominent role belongs to Virgil Solis' *Wappenbüchlein* which served as a model for the formation of the heraldic expression of the idea about the fictional "Illyrian empire". Because of the simplicity and similarity in an ideological sense, Solis' work played an important part on the conceptual arrangement of the later Illyrian armorial. It fitted perfectly into the personal aspirations of the members of the Ohmućević family who used falsified armorials in order to promote themselves and improve their position in society.

Regarding the coats of arms of South Slavic lands which appear in his book, Virgil Solis was never original. He rather overtook them from the works of Ulrich Richental, the author of the majority of fictional heraldic devices which can be found in later Illyrian armorials. The anonymous composer of the first Illyrian armorial was somewhat more creative and skilled in his approach, since him, beside the coats of arms he took over from Richental, Grünenberg, Münster and Solis, included in his work some authentic heraldic symbols which were based on original sources from the Bosnian Middle Ages. He certainly did this to increase the credibility of his work and in order to give it an obvious domestic quality, and in view of the fact that the Ohmućević armorial was intended for a foreign audience, he probably tried to incorporate the heraldic repertoire of symbols already used and

known in Western heraldic sources in order to preserve the trustworthiness of his work. We can say that this circumstance was one of the determinant factors which allowed a smoother and easier reception of Illyrian heraldry in West European heraldic circles, but also among the domestic population which had forgotten its heraldic traditions from previous times.

Ključne riječi: Ilirska heraldika, Virgil Solis, „Wappenbüchlein“.

Keywords: Illyrian heraldry, Virgil Solis, “Wappenbüchlein”.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 41

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized, bold font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2009.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 41

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u studenome 2009. godine

Naklada

400 primjeraka